

Lena Törnqvist, *Ingrid Vang Nyman. En biografi*,
Sztokholm: Salikon Förlag, 2016, 192 ss.

*Vår Pippi – vår Vang. Tecknarna hyllar Ingrid Vang Nyman
och det moderna genombrottet inom svensk barnboksBild*,
red. U. Rhedin i G. Grähs, Sztokholm: Salikon Förlag, 2016, 255 ss.

Choć na całym świecie wielu fanom Pippi Pończoszanki jej wizerunek nieodmiennie kojarzy się z tym, który stworzyła Ingrid Vang Nyman, to jednak o samej artystce przez lata niewiele było wiadomo. Sława i liczne publikacje na temat Astrid Lindgren, z których kilka przetłumaczono na język polski, dość zdawkowo traktują współautorkę ponadczasowej postaci Pippi. Ognistorude, sterczące warokoczyki, piegowata twarz, fartuszek z latami, zsunięte nie do pary pończochy oraz charakterystyczna postawa z szeroko rozstawionymi nogami – to wszystko wizualne atrybuty, które „dziecku stulecia” podarowała właśnie Vang Nyman. Milczą o niej jednak monografie, biografie i opracowania na temat twórczości Lindgren, a pewien zwrot można zauważyć dopiero na początku przełomu wieków. W tomie *Allrakäraste Astrid. En vänbok till Astrid Lindgren* z 2001 pojawia się niepełna czterostronicowy rozdział Leny Törnqvist zatytułowany *Före sin tid. Ingrid Vang Nymans Pippi*, który autorka kończy uwagą: „Pomimo sukcesów Pippi Ingrid Vang Nyman nie stała się sławną ilustratorką. Jej ogromne zasługi dostrzeżono dopiero w latach 90. XX wieku, głównie za sprawą środowiska artystycznego” (Törnqvist 2001: 64, tłum. H.D.T.). Kariera artystki przypadła dość pechowo na lata, gdy autorstwo ikonotekstu przypisywano głównie pisarzom, a wkładu ilustratorów nie doceniano.

Dopiero „zwrot ikoniczny” odmienił nieco perspektywę postrzegania hybrydalnych form sztuki i skierował uwagę odbiorców na udział twórców treści niwerbalnych. To właśnie na tej fali, a zarazem zgodnie ze skandynawską tradycją celebrowania jubileuszu stulecia – licząc jego datę od roku narodzin znanej postaci¹ – w 2016 wyszły w Szwecji dwie publikacje poświęcone Vang Nyman. Obie pojawiły się w wydawnictwie Salikon, obecnie o nowej nazwie Astrid Lindgren Text, skupiającym się na utworach pisarki, które nie były skierowane do dzieci, a także na publikacjach związanych z jej twórczością. To właśnie Salikon wydał w 2014

---

¹ Ingrid Vang Nyman żyła w latach 1916–1959.

korespondencję pisarki z Sarą Schwardt w tomie *Dina brev lägger jag under madrassen: en brevväxling 1971–2002*, a w kwietniu 2015 pamiętniki Lindgren z czasów wojny: *Krigsdagböcker 1939–1945*. Co ciekawe, obie pozycje bardzo szybko pojawiły się na polskim rynku wydane przez Naszą Księgarnię w przekładach Anny Węgleńskiej jako *Twoje listy chowam pod materacem. Korespondencja 1971–2002* (2015) oraz *Astrid Lindgren. Dzienniki z lat wojny 1939–1945* (2016). Żadna z książek poświęconych Vang Nyman nie ukazała się jednak dotąd na naszym rynku, co świadczy o niewielkiej wierze wydawnictw w zainteresowanie jej postacią wśród polskich czytelników. Świątowanie 75. urodzin Pippi jest dobrą okazją do przypomnienia tych ciekawych publikacji, wciąż nieznanym polskiemu czytelnikowi, choć przedstawiających postać artystki, której Pippi na pewno wiele zawdzięcza.

Pierwszy z omawianych tytułów, *Ingrid Vang Nyman. En biografi* (2016), wyszedł spod pióra wspomnianej Leny Törnqvist, która nie tylko większą część swej kariery naukowej poświęciła książkom Lindgren, ale też zasłynęła z monumentalnych prac katalogowych, tworząc archiwum twórczości pisarki². W biografii Vang Nyman, jak sama wyznaje w osobistej przedmowie, stanęła wobec niełatwego zadania opowiedzenia o życiu i twórczości postaci, która niechętnie udzielała się publicznie, była skryta i powściągliwa. Co więcej, jej charakter nie zawsze ułatwiał kontakty z pisarzami i wydawcami, co kładło się cieniem na współpracy i stało przyczyną wielu domysłów i spekulacji.

Ingrid Vang z domu Lauridsen przyszła na świat w Danii w 1916 roku, w dobrzej sytuowanej rodzinie, a jej dzieciństwo było naznaczone wieloma przeprowadzkami oraz licznymi pechowymi incydentami. Częste pobyty w szpitalu sprawiły, że jej wczesna edukacja była dość niesystematyczna, co stało się w przyszłości źródłem jej kompleksów. Choć w latach 30. XX wieku uczęszczała do kopenhaskiej akademii sztuk pięknych Kunstakademiet, nie sposób dziś określić, ile trwała jej edukacja. Studiów na pewno nie ukończyła, a od roku 1938 mieszkała – wraz z przyszłym mężem, młodym szwedzkim malarzem Arne Nymanem – w Szwecji. Małżeństwo wkrótce się rozpadło, jednak artystka razem z synkiem Pellem pozostała w kraju do 1953 roku, splatając najintensywniejszy okres swej kariery ze szwedzkim rynkiem wydawniczym.

Zdecydowanie przełomowym momentem w jej pracy był rok 1945 – zaproponowała wówczas jeszcze nieznaną Astrid Lindgren swoją interpretację Pippi Pończoszanki, która od razu przypadła pisarce do gustu. Obraz bohaterki bazował na wielu elementach, które przekazała jej sama Lindgren, ale ponadto, jak pisze Lena Törnqvist, był jej „autoportretem z ognistoczerwonymi włosami, licznymi

² W 2005 r. zbiory z archiwum Astrid Lindgren ze szwedzkiej biblioteki narodowej Kungliga biblioteket wprowadzono na listę światowego dziedzictwa UNESCO, w 2008 r. otwarto je dla naukowców, a w 2010 r. zakończono prace katalogowe. Pracom tym przewodziła właśnie Lena Törnqvist.

piegami i jasnym, badawczym spojrzeniem” (s. 79, tłum. H.D.T.). To ów projekt rozpoczął kilkuletni intensywny okres w pracy Vang Nyman, dając jej status ilustratorki Lindgren. Oprócz Pippi zwizualizowała też inne postaci z jej książek, na przykład dzieci z Bullerbyn. To ona zaproponowała przełomowe rozwiązania w książce obrazkowej *Känner du Pippi Långstrump?* z 1947 roku (pol. *Czy znasz Pippi Pończoszanke?*, 2007), zrywając z tradycją idyllicznych obrazów w stylu Elsy Beskow na rzecz formalnych eksperymentów w duchu kubistów, funkcjonalistów i naiwistów. Zaproponowane przez nią chwiejne linie i drżące, płaskie, dwuwymiarowe kształty perfekcyjnie współgrają z kreatywnym chaosem, którego inkarnacją jest Pippi, a wyraziste barwy i niezliczone detale dopełniają nad wyraz sugestywne obrazy. *Känner du Pippi Långstrump?* stała się klasykiem nowoczesnej szwedzkiej książki obrazkowej, zawieszając poprzeczkę dla następców na wyjątkowo wysokim poziomie.

Należy podkreślić, że książka Leny Törnqvist to nie tylko historia współpracy Vang Nyman z Lindgren. W biografii zaprezentowane są też inne, zilustrowane przez duńską artystkę utwory, na przykład popularna szkolna czytanka *Nu ska vi läsa!* Opisana jest również jej fascynacja sztuką Japonii i Chin oraz jej malarstwo. Dokładna, chronologiczna lista twórczości artystki znajduje się na końcu książki (s. 149–166), a reprodukcje wybranych prac zostały zgrupowane na ostatnich ośmiu stronach, dając wgląd w szerokie spektrum jej możliwości i przypominając o nieprzeciętnym talencie. Warto dodać, że Lena Törnqvist nie unika tematów trudnych – opisuje tło sytuacji, która doprowadziła do rozłamu we współpracy między Lindgren a Vang Nyman (s. 101–115), a także dyskretnie kreśli obraz psychicznych problemów artystki oraz okoliczności jej samobójczej śmierci (s. 126–139).

Ingrid Vang Nyman. En biografi to książka, którą szybko się czyta. Historia życia artystki zamknięta jest na 130 stronach przeplatanych zdjęciami, a kolejne 43 stanowią wspomniane załączniki. Lena Törnqvist z delikatnością, ale zarazem z rzetelnością profesjonalnej biografki snuje opowieść o postaci ważnej, niedocenionej za życia, którą dziś świat rozumie wreszcie tak, jak ona sama tego pragnęła. I choć na pewno jest to historia trudna, o wielu przeciwnościach, ciężkich doświadczeniach i bólu, to jest warta przeczytania, ponieważ stanowi wypełnienie istotnej luki w historii skandynawskiego ikonotekstu.

Vår Pippi – vår Vang. Tecknarna hyllar Ingrid Vang Nyman och det moderna genombrottet inom svensk barnboksBild ma całkowicie inny charakter i płynnie uzupełnia biografię autorstwa Leny Törnqvist. Inicjatorką pomysłu była Ulla Rhedin, znana szwedzka badaczka ikonotekstu, która ma na swym naukowym koncie kilka znanych monografii poświęconych książce obrazkowej. W pierwszym rozdziale, zatytułowanym właśnie *Vår Pippi – vår Vang* szczegółowo kreśli okoliczności narodzin idei tej publikacji. Miała być oryginalnym, jedynym w swym rodzaju

hołdem złożonym artystce przez ilustratorów z różnych pokoleń, niekoniecznie związanych z akademicką tradycją. Mieli oni swobodnie opowiadać o swoich „spotkaniach” z Vang Nyman, o jej stylu, o roli, którą odegrała w historii ilustracji, a także o tym, jak ich inspirowała³.

Autorzy rozdziałów to plejada gwiazd współczesnej szwedzkiej książki obrazkowej. Znajdują się wśród nich Anna Höglund, Pija Lindenbaum, Eva Lindström, Jan Löf, Gunna Grähs, Thomas Tidholm, Olof Landström, Lennart Eng, Anna Bengtsson, Fam Ekman i wielu innych. Zarówno w krótkich hermetycznych, jak i dłuższych deskryptywnych wypowiedziach wskazują na rolę, jaką Vang Nyman odegrała w ich prywatnym życiu i w przestrzeni ilustracji. W niektórych rozdziałach autorzy skupiają się wyraźnie na artystycznych aspektach i w niemal „detektywistycznych” wywodach poszukują merytorycznej odpowiedzi na pytanie o wyjątkowy, przełomowy charakter jej ilustracji. Jako reprezentatywny przykład tej odmiany narracji może posłużyć rozdział *Vang Nymanparadigmet* autorstwa Lennarta Enga, który sugeruje wręcz, że można mówić o specyficznym paradygmacie – immanentnej i wyjątkowej jakości sztuki, którą tworzyła Vang Nyman. Autor dopatruje się w jej stylu między innymi silnych modernistycznych inspiracji, wpływu funkcjonalizmu i pokrewieństwa z van Goghkiem – czynników, które wyznaczyły nowy kierunek i zerwały z dominującą przez lata realistyczno-idylliczną estetyką.

Inne rozdziały mają z kolei postać bardziej osobistych wypowiedzi – ich autorzy sięgają pamięcią do lat dzieciństwa, gdy ilustracje wywierały na nich (bądź nie) szczególne wrażenie, skłaniając do domysłów, wzbudzając współczucie, żal lub podziw. Olof Landström porównuje siebie samego do grzecznego Tommy’ego i przyznaje, że niezwykle przyjemnie mu było czytać w młodości o dziewczynce tak odważnej jak Pippi i zarazem tak innej od niego samego. Pija Lindenbaum wyznaje, że ilustracje Vang Nyman nie miały dla niej znaczenia, gdy sama była dzieckiem, a Pippi poznała przede wszystkim w wymiarze tekstu. Natomiast Anna Höglund w pełnych ekspresji obrazach samodzielnej Pippi w książce obrazkowej *Känner du Pippi Långstrump?* dostrzeга przejmujący smutek. Z kolei pierwsze spotkania Thomasa Tidholma z rysunkami Vang Nyman miały miejsce nie w książkach Lindgren, a w czytance *Nu ska vi läsa* oraz *Indianhunden*. W tych i innych wyznaniach wyraźnie odczuwalna jest szczerść podyktowana chęcią naszkicowania wielowymiarowego portretu artystki, który – choć przesączony przez sito różnych doświadczeń, percepcji i interpretacji, i tym samym nieuchronnie bardzo subiektywny – dość paradoksalnie zyskuje na autentyczności.

³ Eseje zostały napisane specjalnie do tej książki, z wyjątkiem jednego: pierwszy, autorstwa Håkana Hardenborga pt. *Hon gav oss bilden av Pippi!* powstał wcześniej. Dołączono go, uznawszy, że jest cenną analizą, która stanowi doskonały wstęp tej antologii.

Na uwagę zasługuje kompozycja tej antologii, która zgodnie z zamierzeniem redaktorek Ulli Rhedin i Gunny Gråhs na pewno nie jest tuzinkowa. Przede wszystkim książka ma nietypowy, niemal kwadratowy format, z piękną, przyciągającą wzrok kolorową okładką z matowego grubego papieru i z grzbietem, w który wkomponowane są obrazki. „Przedłużają” ją niezwykle szerokie skrzydełka, które podobnie jak grzbiet zawierają kontynuację rozpoczętych na okładce ilustracji. Są to głównie dzieła Vang Nyman, które okalają jej umieszczony centralnie na przedniej części oprawy czarno-białe zdjęcie. Również wewnątrz książki przeplatają dziesiątki obrazków, w większości wykonanych przez samą artystkę, które nie stanowią jedynie drobnego komentarza do tekstu, ale rozmiarem, kolorem i liczbą przekonują nas o ich co najmniej równie ważnej roli w kreowaniu tego oryginalnego ikonotekstu. Czasem zajmują całe strony, a czasem niemal całe rozkładówki z cienkim paskiem pozostawionym na marginesie na lakoniczne dopowiedzenia. To przede wszystkim one stają się tu wymownym, pełnym ekspresji środkiem przekazu. Tym samym zamknięcie opowieści o Vang Nyman w medium, które niegdyś współtworzyła i które jest tu omawiane, przeistacza się w wyrafinowane wyniesienie jej na metapoziom. Ten zabieg dodatkowo akcentuje obecność dwóch rozdziałów opowiedzianym w formie komiksu: *Hur gjorde hon? Karin och Siri tittar på färg* Karin Syrén i Siri Ahmed Backström oraz *Ingrid Vang Nyman möter sina demoner* Emelie Östergren.

Mozaikowa, wręcz „patchworkowa” budowa tej publikacji epatuje fajerwerkami intensywnych barw, zaskakuje kompozycją, wielością form, nieoczekiwanyymi powrotami autorów, których wcześniej już usłyszeliśmy, a którzy jeszcze raz chcą się z nami podzielić drobną myślą, uwagą, komentarzem. Wychodzi poza ramy utartego literackiego monologu i zdaje się nawiązywać z nami szczególnie, bardzo osobisty kontakt. Lektura i kontemplacja ilustracji w tej antologii to bez wątpienia szczególnie ikonotekstowe doświadczenie, które można polecić każdemu, kto jest otwarty na eksperymenty i znajduje przyjemność w chodzeniu nie tylko po eleganckich, choć nieco wytartych literackich trotuarach.

Hanna Dymel-Trzebiatowska
Uniwersytet Gdański

Bibliografia

- Lindgren, A. i I. Vang Nyman. (1947). *Känner du Pippi Långstrump?* Sztokholm: Rabén & Sjögren.
Lindgren, A. i I. Vang Nyman. (2007). *Czy znasz Pippi Pończoszankę?* Tłum. A. Węgleńska. Poznań: Zakamarki.
Lindgren, A. i S. Schwardt. (2012). *Dina brev lägger jag under madrassen: en brevväxling 1971–2002*. Sztokholm: Salikon Förlag.

- Lindgren, A. (2015). *Krigsdagböcker 1939–1945*. Sztokholm: Salikon Förlag.
- Lindgren, A. i S. Schwaradt. (2015). *Twoje listy chowam pod materacem. Korespondencja 1971–2002*. Tłum. A. Węgleńska. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Lindgren, A. (2016). *Astrid Lindgren. Dzienniki z lat wojny 1939–1945*. Tłum. A. Węgleńska. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Törnqvist, L. (2001). Före sin tid. Ingrid Vang Nymans Pippi. W: S. Helsing, B. Westin i S. Öhman-Sundén (red.). *Allrakäraste Astrid. En vänbok till Astrid Lindgren*. Sztokholm: Rabén & Sjögren, s. 61–64.

PRZEKŁADY
NAUKOWEGO KOŁA TŁUMACZY
LITERATUR SKANDYNAWSKICH
